

Κεφάλαιο 1

Αν ήταν άλλος στη θέση μου, θα είχε αυτοκτονήσει. Κι εγώ βέβαια στη θέση του το ίδιο θα έκανα· αν ήμουν ένας άλλος άνθρωπος, δηλαδή, που πάσχιζε να καταλάβει την αφεντιά μου. Γιατί, τελικά, το να προσπαθείς να μπεις στη θέση ενός τρίτου είναι δώρο άδωρο, είναι σαν να ξαπλώνεις φαρδύς πλατύς στον τάφο του όσο είσαι ακόμα ζωντανός... Για να καταλάβεις στ' αλήθεια κάποιον, πρέπει να *είσαι* ο άλλος, όλα τ' άλλα είναι κουραφέξαλα. Εγώ λοιπόν δεν αυτοκτόνησα· προς το παρόν, πες το παραξενιά.

Έχουν περάσει πολλοί μήνες απ' την εισβολή. Θα έπρεπε, το λοιπόν, να είμαι μακαρίτης με τέσσερα πέντε μνημόσυνα στην πλάτη, και πλέον να έχω μείνει σκέτα κόκαλα και μαυρισμένη σάρκα – όχι πως τώρα είμαι γόης, πάντως απ' το πτώμα μου είμαι καλύτερος. Παρεμπιπτόντως, εύχομαι να μη σε ενοχλεί ο τρόπος που μιλάω· ένας φερετροποιός έχει άλλη εξοικείωση με τα πεθαμένα, να με συγχωρείς. Βλέπεις, ό,τι ονομάζει ο κόσμος αηδία είναι πάντα κάτι που δεν έχει ακουμπήσει αρκετά με τα χέρια του. Δώσε χρόνο σε οτιδήποτε σιχαμερό και σιγά σιγά θα χάσει την ισχύ του. Εγώ, ας πούμε, λίγους μήνες πριν, ένιωθα πως η μεγαλύτερη αηδία ήταν το γεγονός πως κρατήθηκα στη ζωή, κι

αυτό γιατί την επιβίωσή μου τη χρωστάω στους Γερμανούς· αν κάπου χώθηκε το θαύμα, ήταν στη μεγάλη τραγωδία της ναζιστικής εισβολής. Σήμερα όμως δεν μου προκαλεί καμία αποστροφή αυτή η ιδέα. Μουλιάσανε πια τα χέρια μου στη λάσπη μου.

Απρίλης του '41 κι εγώ άνοιξα τα μάτια μου ταραγμένος. Γύρω μου αντίκρισα έναν ανοίκειο χώρο, ένα δωμάτιο πήχτρα στα κρεβάτια, κόσμο που κοιμόταν ολόγυρα και μεταλλικούς στύλους με ορούς οι οποίοι αντιφέγγιζαν το αχνό φως που έμπαινε απ' την πόρτα. Κάτι πρέπει να μουρμούρισα – να φώναξα ίσως; – γιατί κάποιος από δίπλα με προέτρεψε να σκάσω. Φαντάρος ήταν, γι' αυτό δεν πειράχτηκα· πού και πού πρέπει κι αυτοί να βρίσκουν κάποιον για να δώσουν διαταγές.

Μια κοπέλα εμφανίστηκε αμέσως στο κατώφλι του θαλάμου και, με σβέλτα βήματα, με πλησίασε. «Ήσυχασε...» ψιθύρισε καθώς έσκυψε να φτιάξει τα σκεπάσματά μου. Μύριζε ιώδιο και τα λευκά της ρούχα δεν είχαν τίποτα εγκάρδιο, το χαμόγελό της όμως μου φάνηκε πολύ παρήγορο μες στο μισοσκόταδο. «Είσαι στο νοσοκομείο Ελπίς, θυμάσαι; Όλα είναι καλά».

Ελπίς! Απ' όλα τα ονόματα του κόσμου αυτό βρήκε να πει.

«Είχα ένα ατύχημα...» μουρμούρισα καθώς έβγαινα απ' τη σύγχυση του ύπνου και, όπως κινήθηκα, μια σουβλιά σάρωσε τ' αριστερό μου χέρι.

«Είσαι τρεις εβδομάδες εδώ – τις δύο πρώτες με διάσειση. Έχεις κρανιοεγκεφαλικές κακώσεις, κάταγμα σε δύο πλευρά κι ένα εγκάρσιο κάταγμα στην κερκίδα». Τα λόγια της μου φάνηκαν άκρως ανησυχητικά, αν και δεν τα πολυκατάλαβα. «Θυμάσαι πώς σε λένε;»

«Μάνο».

«Και το επώνυμο;»

«Για τους φίλους, σκέτο Μάνος!»

Εκείνη χαμογέλασε και για μια στιγμή ένιωσα ευπρόσδεκτος στον κρύο θάλαμο.

«Να υποθέσω ότι θυμάσαι την πτώση».

«Επισκεύαζα μια υδρορροή στη σκεπή κι έπεσα».

«Και σε βρήκε....»

«Η γειτόνισσά μου, η κυρία Κατερίνα».

Η κοπέλα χαμογέλασε ξανά.

«Προοδεύεις. Αυτό το κομμάτι σε μπερδεύει συνήθως».

Δεν της είπα ότι η κυρία Κατερίνα είναι κάργια κι ότι ευχαρίστως θα την ξέχναγα για πάντα. Τη ρώτησα μόνο τι ώρα ήταν, καθώς ένιωθα πως η νύστα μου βρισκόταν σ' εκείνο το αναποφάσιστο στάδιο που μπορούσε εξίσου εύκολα και να μείνει και να φύγει, σαν φίλος που έχει βαρεθεί μια στάλα την παρέα σου.

«Κοντεύει πέντε», είπε. «Ο γιατρός θα περάσει σε τρεις ώρες, έχεις πολύ χρόνο για να ξανακοιμηθείς».

«Ο πατέρας μου έλεγε πως, άμα ξυπνήσεις, είναι χαράμι να κοιμηθείς πάλι. Ο πολύς ύπνος δεν είναι για τους ζωντανούς».

«Είναι όμως μια χαρά για τους αρρώστους», αντέτεινε εκείνη. «Και θα το εκτιμήσει κι ο γιατρός αν του πεις ότι κοιμάσαι καλύτερα. Θα 'ναι προτιμότερο να σου δώσει εξιτήριο, δεν νομίζεις; Ποιος ξέρει τι καθεστώς θα μας επιβληθεί σε λίγες ώρες...»

Δεν κατάλαβα σε τι αναφερόταν, αλλά, αν τη ρωτούσα, θα άλλαζε γνώμη για την πρόοδό μου, κι ήταν καλό να υπάρχει τουλάχιστον ένας άνθρωπος που να πιστεύει σε αυτή. Η κοπέλα έφτιαξε τα σκεπάσματά μου κι έριξε μια ματιά στο δωμάτιο, να βεβαιωθεί ότι τα υπόλοιπα κρεβάτια ήταν εντάξει. Ύστερα μου χάρισε ένα τελευταίο χαμόγελο και απομακρύνθηκε. Άκουσα τον ήχο από τα βήματά της να σβήνει, μετά μια γυναικεία φωνή να

ρωτάει: «Πάλι σε σύγχυση;» κι έπειτα ακατάληπτα μουρμουρητά, ενώ εγώ έμεινα να χαζεύω το ταβάνι με την άνεση του ανθρώπου που το έχει κάνει αμέτρητες φορές. Σιγά σιγά ταίριαζα τις σκιές που μπλέκονταν από πάνω μου έτσι που να μοιάζουν με έναν τοίχο, με μια ταράτσα, με μια ανθρώπινη φιγούρα.

Χάσαμε τον πόλεμο! Η ανάμνηση αναδύθηκε μπρος μου σχεδόν χειροπιαστή μέσα απ' το σκοτάδι. Απελπισμένα δάκρυα, κουβέντες κούφιου θάρρους, αναθεματισμοί και προσευχές... Τα ταβάνια πάντα με βοηθούσαν να βάζω τις σκέψεις μου σε τάξη.

Τα οχυρά μας έπεσαν λίγες μέρες πριν και ο αγώνας χάθηκε· σε αυτό αναφερόταν η νοσοκόμα – γι' αυτό μιλούσαν όλοι. Πώς θα μπορούσαμε άλλωστε να κρατήσουμε δύο μέτωπα ταυτόχρονα; Φτάνει που πετύχαμε την πρώτη νίκη των Συμμάχων, δεν θα κερδίζαμε δα και τον πόλεμο. Προχτές έπεσαν και οι Θερμοπύλες. Μόνο Αυστραλοί και Νεοζηλανδοί πολεμήσανε αυτή τη φορά – όποιος και να τις φυλάει, δεν είναι γραφτό τους να αντέχουνε. Ο δρόμος ήταν πια ανοιχτός για τους Γερμανούς: Θα έφταναν στην Αθήνα εντός της ημέρας και θα επέβαλλαν δικό τους νόμο, ολοκαίνουργιο. Πλησίαζαν τάχιστα στην πρωτεύουσα, με τις μεταλλικές ερπύστριες, τον πάνοπλο στρατό, το πάτημα του νικητή. Είχαν σαρώσει σχεδόν όλη την Ευρώπη και τώρα έρχονταν κι εδώ, οι εφημερίδες είχαν προσπαθήσει να μας προετοιμάσουν.

Όσο πιο πολύ μας πλησίαζαν οι δυνάμεις του Άξονα, τόσο πιο πολύ έμοιαζε ο χρόνος να επιβραδύνεται. Να κόβει τη φόρα του για να μπορέσουμε να διαφυλάξουμε τις τελευταίες σταγόνες της ελευθερίας μας σαν πολύτιμο άρωμα που ποιος ξέρει πότε θα μυρίζαμε ξανά. Να προλάβουμε να πάρουμε έτσι τη βαθιά

εισπνοή μας για το αύριο. Κι όμως... κι όμως αυτή η επιβράδυνση, για έναν διεστραμμένο λόγο, έμοιαζε τόσο πολύ μέσα στο μυαλό μου με μια αίσθηση ανυπομονησίας. Μου θύμιζε την παύση του χρόνου που νιώθει κανείς λίγο πριν γίνει εκείνο που πιο πολύ επιθυμεί. Τότε βέβαια δεν συνειδητοποιούσα απολύτως τι ένιωθα, λίγο αργότερα όμως πρόλαβα να νιώσω ντροπή γι' αυτές τις σκέψεις – όχι ότι κράτησε πολύ. Σύντομα χάθηκα πάλι στον μικρόκοσμό μου και παρόμοια λεπτά αισθήματα δεν με απασχόλησαν ξανά για καιρό – για πολλούς απ' τους επόμενους μήνες.

Ίσως ένα μέρος του εαυτού μου να ήξερε ήδη εκείνο το ξημέρωμα όσα θα ακολουθούσαν. Ίσως, την ώρα που κοιτούσα το ταβάνι, ένα κομμάτι μέσα μου να υπολόγιζε σιωπηλά τι θα χρειαζόμουν ώστε να μην τρελαθώ· ποιος ξέρει; Εγώ πάντως, συνειδητά, δεν αντιλήφθηκα το παραμικρό. Απλώς ικανοποιήθηκα καθώς ανακάλεσα όλα τα ονόματα που μου ζήτησε η αδελφή και, ύστερα, τους νικητές Γερμανούς, την προσωπική μου ιστορία και, φυσικά, το μεγάλο μου ψέμα. Η διάσεισή μου έμοιαζε να υποχωρεί, κι εγώ μ' αυτό παρηγορήθηκα.

Έπειτα ξανακοιμήθηκα μια χαρά – συγγνώμη, πατέρα.

«Δυναμώστε το ραδιόφωνο!» φώναξε ο γιατρός καθώς έμπαινε στον θάλαμό μας. Απ' την άλλη άκρη του διαδρόμου κάποιος υπάκουσε και μια απαλή μουσική έφτασε μέχρι τα κρεβάτια μας.

«Αναρωτιόμουν αν θα έρθεις, γιατρέ!» είπε ένας άντρας απέναντί μου.

Είχε το ένα μάτι του καλυμμένο με βαμβάκι και κολλητική ταινία, σαν πειρατής, ενώ στο στήθος του τού είχαν δέσει τόσες γάζες που νόμιζες ότι φορούσε μπλούζα.

«Εδώ είναι το δικό μου πεδίο μάχης. Νομίζεις έχω λείψει ποτέ;»

«Αν ήταν να συμβεί, μάλλον σήμερα θα 'ταν». Ο άντρας βρισκόταν δίπλα στο μοναδικό παράθυρο του δωματίου και είχε το βάρος του ριγμένο επάνω στο κούφωμα. «Κανείς δεν κυκλοφορεί έξω».

Εγώ απ' το κρεβάτι μου δεν μπορούσα να δω τον δρόμο· έβλεπα μόνο πιο ψηλά: τις στέγες των κτιρίων, τις κορυφές μερικών δέντρων, την Ακρόπολη στο βάθος, κάτω απ' τον αττικό ουρανό που ήταν διάσπαρτος από γκριζα σύννεφα.

«Μην τεντώνεσαι πολύ και ανοίξουν τα ράμματά σου», τον προειδοποίησε ο γιατρός καθώς ακροαζόταν έναν γκριζομάλλη που έβγαζε το ένα φλέμα πίσω απ' τ' άλλο.

«Ούτε οι καμπάνες δεν χτύπησαν», συνέχισε με ανάγλυφη απογοήτευση εκείνος. «Κυριακή του Θωμά είναι».

Την ερημιά του δρόμου αντιστάθμιζε ο συνωστισμός του θαλάμου μας, αλλά και ολόκληρου του νοσοκομείου. Στοιβαγμένοι άρρωστοι παντού, κι όταν μας επισκεπτόταν το προσωπικό, περπατούσε με πλάγια βήματα ώστε να χωρά ανάμεσά μας – δεν παραπονιόμουν φυσικά· όσοι βρισκόμασταν σε δωμάτιο ήμασταν οι τυχεροί. Οι διάδρομοι ήταν γεμάτοι με κρεβάτια, οι αίθουσες αναμονής επίσης. Ακόμη και ξενοδοχεία της Κηφισιάς, λένε, στέγαζαν τμήματα του νοσοκομείου – κάνανε χρυσές δουλειές όσοι ασχολούνταν με τους τραυματίες.

Ο άντρας δίπλα μου ήταν ο επόμενος στη σειρά εξέτασης. Όλοι γνωρίζαμε πια τη σειρά, υπήρχε τάξη μέσα στον χαμό.

«Πώς νιώθουμε σήμερα;» τον ρώτησε ο γιατρός βγάζοντας τις γάζες από τον ώμο του.

«Αισχρά!»

«Μιλάμε και οι δύο για το τραύμα σου;»

Εκείνος ένευσε αρνητικά.

«Σήκωσε το χέρι σου σιγά σιγά μέχρι εκεί που αρχίζεις να πονάς».

Ο ασθενής μόρφασε:

«Θα μπορέσω να ξαναπιάσω τουφέκι;»

«Δεν έχουμε πόλεμο», του θύμισε ο γιατρός.

«Ούτε και ειρήνη», επέμεινε εκείνος.

«Δεν πολεμήσαμε στην Αλβανία για να παραδοθούμε τώρα μέσα στα σπίτια μας», είπε ένας νεαρός απ' το βάθος του θαλάμου.

Δεν ξέρω αν το είπε δυνατά για να μοιάσει ηρωικός στα μάτια μας ή αν προσπαθούσε να το πιστέψει και ο ίδιος, πάντως πολλοί συμφώνησαν μαζί του.

«Οι πόλεμοι τελειώνουν με υπογραφές», σχολίασε ο γιατρός. «Άπαξ και συνθηκολογήσαμε, δεν πρόκειται να χυθεί άλλο αίμα. Ας ικανοποιηθούμε απ' αυτό». Ύστερα έδεσε καινούργιες γάζες στον διπλανό μου, σημείωσε κάτι στο χαρτί του και με πλησίασε. «Και πώς είναι ο πολυτραυματίας μας;»

Κάποιοι στον θάλαμο κρυφογέλασαν, είχαν ωστόσο την καλοσύνη να μην είναι στραμμένοι προς το μέρος μου κατά την εκδήλωση της υποτίμησής τους. Ο δικός μου πόνος δεν είχε σχέση με πατριωτισμούς και, τέτοιες ώρες, ένας πόνος προσωπικός μοιάζει ξεδιάντροπα φτωχός, ανάξιος λόγου.

«Είμαι καλύτερα. Όλα τα συμπτώματα της διάσεισης υποχωρούν».

«Αυτά κράτα τα για τον νευρολόγο. Το χέρι σου πώς είναι;»

«Τα ίδια».

«Πάρε μια βαθιά ανάσα».

Την πήρα. Πόνεσα. Τα πλευρά μου με έκαψαν, μα κράτησα τον αέρα γιατί ήξερα πως αυτό ήθελε.

«Ξεφύσα σιγά σιγά... Ωραία. Τώρα βήξε μου λίγο».

Όπως και τις προηγούμενες φορές, ένα τρύπημα με σούβλισε.

«Να κάνεις και μόνος σου αυτές τις ασκήσεις».

Ξαφνικά στο δωμάτιο έγινε ησυχία. Απ' την άκρη του διαδρόμου ξεχύθηκε η φωνή του ραδιοφωνικού εκφωνητή και μας γράπωσε όλους. Τα μάτια μας στυλώθηκαν στην ανοιχτή πόρτα του θαλάμου κι αυτή ήταν η περίτρανη απόδειξη πως τα αυτιά έκαναν πλέον κουμάντο: «Εδώ ελεύθεροι ακόμα Αθήναι».

Η φράση ειπώθηκε αργά και μ' ανατρίχιασε.

Ελεύθεροι.

Ακόμα.

Αθήναι.

Κάθε λέξη και μια ανηφόρα που η φωνή την ανέβηκε λεβέντικα. «Έλληνες... οι Γερμανοί εισβολείς ευρίσκονται εις τα πρόθυρα των Αθηνών. Αδέλφια! Κρατήστε καλά μέσα στην ψυχή σας το πνεύμα του Μετώπου».

Μέσα από μια θάλασσα παράσιτα, ο εκφωνητής πάλευε να βγει στην επιφάνεια. Πάσχιζε να μη βουλιάξει και χαθεί. Άφοβος όμως και χωρίς πανικό. Μιλώντας αργόσυρτα και τονίζοντας κάθε λέξη της γλώσσας που αγαπούσε, συνέχισε: «Ο εισβολεύς εισέρχεται με όλας τας προφυλάξεις εις την έρημον πόλιν με τα κατάκλειστα σπίτια. Έλληνες, ψηλά τις καρδιές! Προσοχή! Ο ραδιοφωνικός σταθμός Αθηνών, ύστερα από λίγο, δεν θα είναι ελληνικός. Θα είναι γερμανικός και θα μεταδίδει ψέματα. Έλληνες, μην τον ακούτε. Ο πόλεμός μας συνεχίζεται και θα συνεχιστεί μέχρι της τελικής νίκης. Ζήτω το έθνος των Ελλήνων!»

Ακολούθησε ο εθνικός ύμνος που κανείς μας δεν μπορούσε ν' ακούσει όρθιος, όπως δηλαδή του άρμοζε για το κουράγιο που μας πρόσφερε τους έξι προηγούμενους ηρωικούς μήνες. Μονάχα σταματήσαμε τις κινήσεις μας απάνω στα κρεβάτια μας, σαν αγάλματα εις μνήμην των νεκρών. *Σε γνωρίζω από την κόψη... Σε γνωρίζω από την όψη... χείρε, ω χείρε, ελευθεριά!...* Σαν να λέγαμε: Χαίρετε, ελευθερία, κι αντίο! Και ύστερα το ραδιόφωνο σώπασε οριστικά.

Ένας κοστουμαρισμένος κύριος στάθηκε στην πόρτα του θαλάμου μας. Φορούσε μικρά γυαλιά που τα έβγαλε για να τρίψει τα μάτια του.

«Αγαπητέ συνάδελφε, μόλις τελειώσετε με την εξέταση, κλείστε τα παραθυρόφυλλα, σας παρακαλώ».

«Δεν θ' αργήσω, κύριε διευθυντά!»

«Όλοι μοιάζει να 'χουν κλειστά παντζούρια», επιβεβαίωσε ο άντρας δίπλα στο παράθυρο. «Δεν υπάρχει ψυχή στην Ακαδημία».*

«Δεν υπάρχει ψυχή για να δει τους άψυχους», μурμουύρισε κάποιος πικραμένα.

Έπειτα από λίγο ο γιατρός έφυγε, οι αδελφές εκτέλεσαν τις εντολές του διευθυντή και, καθώς αποχώρησαν κι εκείνες, μας άφησαν μόνους, περιδεμένους με φρέσκες γάζες, να περιμένουμε την είσοδο των κατακτητών στο σκοτάδι. Έτσι έρχονται οι κατακτητές. Και μέρα μεσημέρι να είναι, πέφτει ξαφνικά νύχτα.

* Το νοσοκομείο Η Ελπίς λειτούργησε από το 1842 μέχρι και το 1971 επί της οδού Ακαδημίας 50, προτού μεταφερθεί στις σημερινές του εγκαταστάσεις, στην οδό Δημητσάνας στους Αμπελόκηπους.